DOMSTOLENS DOM (Fjerde Afdeling)

26. maj 2011 *

I sag C-293/10,

angående en anmodning om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 267 TEUF, indgivet af Landesgericht Innsbruck (Østrig) ved afgørelse af 22. april 2010, indgået til Domstolen den 14. juni 2010, i sagen:

Gebhard Stark

mod

D.A.S. Österreichische Allgemeine Rechtsschutzversicherung AG,

har

DOMSTOLEN (Fjerde Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, J.-C. Bonichot, og dommerne K. Schiemann, L. Bay Larsen, C. Toader (refererende dommer) og A. Prechal,

generaladvokat: V. Trstenjak
justitssekretær: A. Calot Escobar,

* Processprog: tysk.

på grundlag af den skriftlige forhandling,

efter at der er afgivet indlæg af:

— Gebhard Stark ved Rechtsanwalt H. Kofler,

— D.A.S. Österreichische Allgemeine Rechtsschutzversicherung AG ved Rechtsanwalt E.R. Karauscheck

— den østrigske regering ved E. Riedl, som befuldmægtiget

— Europa-Kommissionen ved K.-Ph. Wojcik og N. Yerrell, som befuldmægtigede,

og idet Domstolen efter at have hørt generaladvokaten har besluttet, at sagen skal pådømmes uden forslag til afgørelse,

afsagt følgende

Dom

1 Anmodningen om præjudiciel afgørelse vedrører fortolkningen af artikel 4, stk. 1, i Rådets direktiv 87/344/EØF af 22. juni 1987 om samordning af de ved lov eller administrativt fastsatte bestemmelser om retshjælpsforsikring (EFT L 185, s. 77).

2 Anmodningen er indgivet under en sag mellem forsikringsselskabet D.A.S. Österreichische Allgemeine Rechtsschutzversicherung AG (herefter »D.A.S.«) og Gebhard Stark vedrørende gyldigheden af en klausul i de almindelige betingelser for retshjælpsforsikring, hvorefter forsikringsgiver i henhold til denne dækning er bemyndiget til at begrænse sin ydelse til en godtgørelse af det beløb, som normalt ville kunne kræves af en advokat, der er etableret på det sted, hvor den domstol, der behandler en sag, som falder inden for nævnte dæknings anvendelsesområde, er beliggende.

Retsforskrifter

EU-retlige forskrifter

3 11. betragtning til direktiv 87/344 lyder:

»Hensynet til den retshjælpssikredes interesser indebærer, at denne, når der foreligger en interessekonflikt, selv kan vælge sin advokat eller enhver anden person, som har de af den nationale lovgivning krævede kvalifikationer for at kunne give møde under en sag behandlet retsligt eller administrativt.«

4 Direktivets artikel 1 bestemmer:

»Formålet med dette direktiv er at samordne de ved lov eller administrativt fastsatte bestemmelser om retshjælpsforsikring […] for herved at lette den faktiske udøvelse af etableringsfriheden og i videst muligt omfang undgå enhver interessekonflikt bl.a. som følge af, at forsikringsgiveren dækker en anden sikret eller dækker sikrede både

med hensyn til [retshjælp] og med hensyn til [andre klasser], og såfremt en sådan konflikt måtte opstå, muliggøre en løsning heraf.«

5 Nævnte direktivs artikel 2, stk. 1, har følgende ordlyd:

»Dette direktiv gælder for retshjælpsforsikring. Denne består i mod præmiebetaling at forpligte sig til at dække omkostninger ved retssager og at præstere andre tjenesteydelser, der følger af forsikringsdækningen, bl.a. med henblik på:

— at opnå erstatning for den skade, som den sikrede har lidt, enten ved forlig eller under en civilretlig sag eller en straffesag

— at forsvare eller repræsentere den sikrede under en civilsag, en straffesag eller en sag behandlet administrativt eller på lignende måde, eller i anledning af en klage, som er indgivet mod ham.«

6 Samme direktivs artikel 4, stk. 1, bestemmer:

»Af enhver forsikringsaftale om retshjælp skal det udtrykkeligt fremgå:

a) at den sikrede frit kan vælge sin advokat eller enhver anden person, som er behørigt kvalificeret i henhold til den nationale lovgivning, når det er påkrævet for at forsvare, repræsentere eller varetage hans interesser i en sag behandlet retsligt eller administrativt

b) at den sikrede selv kan vælge sin advokat eller, hvis han foretrækker det og for så vidt den nationale lovgivning tillader dette, enhver anden behørigt kvalificeret person til at varetage sine interesser, når der foreligger en interessekonflikt.«

Nationale bestemmelser

7 I henhold til § 23, stk. 1, i lov om advokattakster (Rechtsanwaltstarifgesetz, herefter »RATG«) anvendes der en enhedssats ved honorering af visse sekundære advokatydelser i tvister på det civilretlige område.

8 I overensstemmelse med RATG's § 23, stk. 5, skal den del af enhedssatsen, der vedrører disse ydelser, dog tillægges dobbelt, såfremt advokaten leverer ydelsen på et andet sted end det, hvor dennes kontor er beliggende.

9 Den østrigske lovgiver har gennemført artikel 4 i direktiv 87/344 ved § 158k i lov om forsikringsaftaler (Versicherungsvertragsgesetz, herefter »VersVG«), som har følgende ordlyd:

»1) Forsikringstager kan frit vælge en person, der er fagligt kvalificeret til at repræsentere parter, med henblik på at repræsentere sig i alle sager, der behandles retsligt eller administrativt. Den pågældende kan desuden frit vælge en advokat til at varetage sine retlige interesser i tilfælde af en interessekonflikt med forsikringsgiver.

2) I forsikringsaftalen kan det fastsættes, at forsikringstager som repræsentant i en sag, der behandles retsligt eller administrativt, kun kan vælge personer, der er fagligt kvalificerede til at være partsrepræsentanter, og som har deres kontor på det sted, hvor den ret eller den administrative myndighed, der er kompetent i første instans vedrørende den pågældende sag, er beliggende. Såfremt der på dette sted ikke findes mindst fire personer af denne art, som har deres kontor dér, skal retten til valg udvides til personerne i retskredsen for Gerichtshof erster Instanz [(førsteinstans)], hvori den pågældende myndighed er beliggende.

[…]«

Tvisten i hovedsagen og det præjudicielle spørgsmål

10 Gebhard Stark og D.A.S. indgik i 1997 en aftale om retshjælpsforsikring. Aftalen omfattede bl.a. retshjælp for arbejdsretterne i forbindelse med arbejdsretlige tvister og en supplerende retshjælpsforsikring for personer, der udøver et selvstændigt bierhverv.

11 Denne aftales grundlag var de almindelige betingelser for retshjælpsforsikring (Allgemeine Bedingungen für die Rechtsschutzversicherung) af 1997 (herefter »ARB 97«). Artikel 10 i ARB 97, som følger direkte af VersVG's § 158k, har følgende ordlyd:

»1) Forsikringstager kan frit vælge en person, der er fagligt kvalificeret til at repræsentere parter, med henblik på at repræsentere sig i alle sager, der behandles ved en ret eller en administrativ myndighed (advokat, notar mv.). Forsikringsgiver har pligt til at oplyse forsikringstager om dennes ret til frit valg, så snart

forsikringstager rejser krav om forsikringsdækning i forbindelse med iværksættelsen af en retslig eller administrativ procedure.

[…]

3) Ved udøvelsen af det frie valg i henhold til nr. 1) [...] kan kun vælges personer, der har deres kontor på det sted, hvor den ret eller den administrative myndighed, der er kompetent i første instans vedrørende den pågældende sag, er beliggende. Såfremt der på dette sted ikke findes mindst fire personer af denne art, som har deres kontor dér, udvides retten til valg til personerne i den kompetente Landesgerichts [(førsteinstans)] retskreds, hvori den pågældende myndighed er beliggende.

[…]«

12 Det fremgår af forelæggelsesafgørelsen, at Oberster Gerichtshof ved dom af 16. december 2009 i princippet godkendte de formål, der forfølges med VersVG's § 158k, stk. 2, idet den fastslog, at nævnte artikel 10, nr. 3), skal fortolkes således, at den forsikrede ligeledes kan vælge en advokat, der er etableret »uden for retskredsen«, når denne advokat forpligter sig til at opkræve udgifter og honorar af samme størrelse som en advokat, der er etableret dér, hvor den ret, der er kompetent i første instans, er beliggende.

13 Gebhard Stark bor i Landeck (Østrig), som ligger ca. 600 kilometer fra Wien. Den 24. marts 2006 anlagde han sammen med fire andre personer sag mod sin tidligere arbejdsgiver ved Arbeits- und Sozialgericht Wien. Til at repræsentere dem ved denne ret udpegede Gebhard Stark og de andre sagsøgere ved eget valg en advokat med kontor i Landeck.

14 Ved skrivelse af 8. maj 2006 til denne advokat bekræftede D.A.S., at selskabet ville dække sagsomkostningerne for Arbeits- und Sozialgericht Wien, men præciserede imidlertid, at det begrænsede sin dækning til de udgifter, der normalt ville blive opkrævet af en advokat, der er etableret dér, hvor denne ret er beliggende.

15 Gebhard Starks advokat svarede herpå ved skrivelse af samme dag, at han ikke ville foretage opkrævning i henhold til taksterne for en advokat med kontor inden for rettens jurisdiktion, eftersom udgiften ved at skulle føre en retssag i Wien ville være betragtelig for hans kontor.

16 I et retsmøde den 4. juli 2008 ved Arbeits- und Sozialgericht Wien indgik sagens parter retsforlig.

17 D.A.S. betalte Gebhard Starks advokat 5 782,19 EUR for ydelserne under denne sag, hvilket svarede til de udgifter og vederlag, som en advokat etableret inden for Arbeits- und Sozialgericht Wiens jurisdiktion ville have fået, og som ikke var beregnet i henhold til den dobbelte sats i RATG's § 23, stk. 5, men i henhold til enhedssatsen, der fremgår af RATG's § 23, stk. 1. Dette beløb dækkede ikke det fulde beløb, som Gebhard Stark af sin advokat var blevet opkrævet til udgifter og honorar.

18 Ved stævning af 27. februar 2009 anlagde D.A.S. sag mod Gebhard Stark for Bezirksgericht Landeck med påstand om betaling af en præmie på 211,46 EUR, der var forfalden til betaling i henhold til den aftale om retshjælpsforsikring, der bestod mellem dem.

19 Gebhard Stark rejste over for denne påstand indsigelse om modregning af en fordring på 3 000 EUR, som under anvendelse af den dobbelte enhedssats i henhold til RATG's § 23, stk. 5, svarer til det skyldige restbeløb af udgiften til ydelser fra den advokat, der

førte hans sag for Arbeits- und Sozialgericht Wien. Gebhard Stark gjorde således gældende, at der inden for rammerne af den aftale om retshjælpsforsikring, som han har indgået med D.A.S., skal tages hensyn til forskellen mellem den enkelte og den dobbelte enhedssats for hans advokats ydelser i forbindelse med fem retsmøder afholdt ved nævnte ret. Han gjorde til støtte for denne indsigelse gældende, at bestemmelserne i VersVG's § 158k, stk. 2, og ARB 97's artikel 10, nr. 3), er i strid med EU-retten.

20 Bezirksgericht Landeck gav D.A.S. medhold og afviste herved den af Gebhard Stark rejste indsigelse om modregning, hvorfor den pålagde ham at betale D.A.S. 211,46 EUR med tillæg af renter. Bezirksgericht Landeck fastslog i sin dom, at EU-retten ikke er til hinder for anvendelsen af VersVG's § 158k, stk. 2, som ikke bevirker en begrænsning af det frie valg, men blot fastsætter en økonomisk begrænsning for advokater »uden for retskredsen«.

21 Gebhard Stark har anket denne dom til den forelæggende ret og har på ny gjort gældende, at artikel 4 i direktiv 87/344 er til hinder for anvendelsen af nævnte § 158k, stk. 2.

22 Landesgericht Innsbruck har under disse omstændigheder besluttet at udsætte sagen og at forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

»Skal artikel 4, stk. 1, i direktiv 87/344/EØF fortolkes således, at [VersVG's] § 158k, stk. 2, […] og en klausul i en retshjælpsforsikrers almindelige forsikringsbetingelser, der er baseret herpå, er i strid med direktivet, når det i forsikringsaftalen kan fastsættes, at forsikringstager som repræsentant i en sag, der behandles retsligt eller administrativt, kun kan vælge personer, der er fagligt kvalificerede til at være partsrepræsentanter, og som har deres kontor på det sted, hvor den ret eller den administrative

myndighed, der er kompetent i første instans vedrørende den pågældende sag, er beliggende?«

Om det præjudicielle spørgsmål

23 Landesgericht Innsbruck ønsker med dette spørgsmål nærmere bestemt oplyst, om artikel 4, stk. 1, i direktiv 87/344 er til hinder for en national lovgivning, hvorefter det kan fastsættes, at forsikringstager som repræsentant i en sag, der behandles retsligt eller administrativt, kun kan vælge personer, der er fagligt kvalificerede til at være partsrepræsentanter, og som har deres kontor på det sted, hvor den ret eller den administrative myndighed, der er kompetent i første instans vedrørende den pågældende sag, er beliggende.

Om formaliteten

24 Ifølge den østrigske regering er det forelagte spørgsmål hypotetisk, idet sagens afgørelse ikke afhænger af svaret på spørgsmålet, eftersom sagsøgte rent faktisk ikke har været begrænset i retten til frit at vælge en advokat.

25 I denne henseende kan Domstolen ifølge fast retspraksis kun afslå at træffe afgørelse vedrørende et præjudicielt spørgsmål fra en national ret, når det klart fremgår, at den ønskede fortolkning af EU-retten savner enhver forbindelse med realiteten i hovedsagen eller dennes genstand, når problemet er af hypotetisk karakter, eller når Domstolen ikke råder over de faktiske og retlige oplysninger, som er nødvendige for,

at den kan give en hensigtsmæssig besvarelse af de forelagte spørgsmål (jf. bl.a. dom af 24.6.2008, sag C-188/07, Commune de Mesquer, Sml. I, s. 4501, præmis 30).

26 Som anført i denne doms præmis 18-21, afhænger løsningen af tvisten i hovedsagen imidlertid netop af, om den omstændighed, at Gebhard Stark — i modsætning til, hvad der ville have været tilfældet, hvis han havde valgt en advokat, der er etableret i Wien — ikke er blevet godtgjort det fulde beløb, som hans advokat har opkrævet ham for udgifter og honorar, er forenelig med artikel 4, stk. 1, i direktiv 87/344.

27 Fortolkningen af denne EU-retlige bestemmelse er dermed nødvendig for, at den forelæggende ret kan afgøre tvisten i hovedsagen. Den østrigske regerings afvisningspåstand skal følgelig forkastes.

Om realiteten

28 Det bemærkes, at det fremgår af såvel 11. betragtning til direktiv 87/344 som direktivets artikel 4, stk. 1, at hensynet til den retshjælpssikredes interesser indebærer, at denne frit kan vælge sin advokat eller enhver anden person, som har de af den nationale lovgivning krævede kvalifikationer for at kunne give møde under en sag behandlet retsligt eller administrativt.

29 I denne henseende har Domstolen allerede fastslået, at denne bestemmelse, hvori det frie valg af repræsentant fastsættes, har almindelig rækkevidde og et obligatorisk indhold (jf. i denne retning dom af 10.9.2009, sag C-199/08, Eschig, Sml. I, s. 8295, præmis 47).

30 Heraf følger, at en national lovgivning som den i hovedsagen omhandlede, i den fortolkning, som Oberster Gerichtshof har givet heraf ved dom af 16. december 2009, der er nævnt i denne doms præmis 12, ikke kan begrænse dette frie valg til advokater, der har deres kontor på det sted, hvor den ret eller den administrative myndighed, der er kompetent i første instans vedrørende den pågældende sag, er beliggende, eller til de advokater, som forpligter sig til at opkræve udgifter og honorar af samme størrelse som førstnævnte advokater.

31 I Eschig-dommens præmis 65 og 66 fastslog Domstolen imidlertid, at nævnte direktiv ikke tager sigte på en fuldstændig harmonisering af de regler, der finder anvendelse på aftaler om retshjælpsforsikring, således at medlemsstaterne på EU-rettens nuværende udviklingstrin frit kan fastlægge reglerne for disse aftaler, for så vidt som disse er i overensstemmelse med denne ret og navnlig med artikel 4 i direktiv 87/344.

32 Spørgsmålet om omfanget af dækningen af udgifter til en repræsentants mellemkomst, der er omhandlet i hovedsagen, er således ikke genstand for en udtrykkelig regulering ved dette direktiv. Hverken på grundlag af direktivets bestemmelser eller betragtningerne hertil kan det nemlig antages, at fastsættelsen af det beløb, som retshjælpsforsikreren skal betale i henhold til dækningen af udgifter afholdt af den person, der er bemyndiget til at repræsentere den forsikrede, er reguleret ved nævnte direktiv.

33 Friheden til at vælge i den forstand, hvori udtrykket er anvendt i artikel 4, stk. 1, i direktiv 87/344, indebærer dermed ikke en forpligtelse for medlemsstaterne til under alle omstændigheder at pålægge forsikringsgiverne at dække det fulde beløb af de udgifter, der er afholdt inden for rammerne af en forsikrets forsvar, uafhængigt af hvor den person, der er fagligt kvalificeret til at repræsentere den forsikrede, er etableret i forhold til det sted, hvor den ret eller den administrative myndighed, der er kompetent til at afgøre tvisten, er beliggende, for så vidt som det frie valg ikke derved gøres illusorisk. Dette ville være tilfældet, såfremt begrænsningen af godtgørelsen af disse udgifter de facto ville gøre det umuligt for den forsikrede at træffe et rimeligt valg af sin repræsentant. Det tilkommer under alle omstændigheder de nationale retter, der

skal påkende et eventuelt søgsmål i denne forbindelse, at efterprøve, om der foreligger en sådan begrænsning.

34 En national lovgivning som den i hovedsagen omhandlede fratager desuden ikke de kontraherende parter friheden til at aftale, at retshjælpsforsikringen ligeledes dækker godtgørelsen af udgifter i forbindelse med bistand fra repræsentanter, der ikke er etableret på det sted, hvor den kompetente ret er beliggende, eventuelt således at den forsikrede betaler en højere præmie.

35 I det foreliggende tilfælde kunne Gebhard Stark vælge sin advokat, uden at forsikringsgiver modsatte sig valget. Han skulle endvidere kun bære udgifterne i forbindelse med afstanden mellem hans advokats kontor og stedet, hvor den kompetente ret er beliggende, hvilket i reglen ikke kan antages at begrænse friheden til at vælge sin advokat, under forbehold af den efterprøvelse heraf, som den forelæggende ret skal foretage.

36 Henset til ovenstående betragtninger, skal det stillede spørgsmål herefter besvares med, at artikel 4, stk. 1, i direktiv 87/344 skal fortolkes således, at den ikke er til hinder for en national bestemmelse, hvorefter det kan fastsættes, at en retshjælpsforsikret som repræsentant i en sag, der behandles retsligt eller administrativt, kun kan vælge personer, der er fagligt kvalificerede til at være partsrepræsentanter, og som har deres kontor på det sted, hvor den ret eller den administrative myndighed, der er kompetent i første instans vedrørende den pågældende sag, er beliggende, for så vidt som denne begrænsning med henblik på ikke at gøre det frie valg illusorisk kun omhandler omfanget af retshjælpsforsikrerens dækning af udgifter i forbindelse med en repræsentants mellemkomst, og at den godtgørelse, som denne forsikringsgiver faktisk betaler, er tilstrækkelig, hvilket det tilkommer den forelæggende ret at efterprøve.

Sagens omkostninger

37 Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den forelæggende ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger. Bortset fra nævnte parters udgifter kan de udgifter, som er afholdt i forbindelse med afgivelse af indlæg for Domstolen, ikke erstattes.

På grundlag af disse præmisser kender Domstolen (Fjerde Afdeling) for ret:

Artikel 4, stk. 1, i Rådets direktiv 87/344/EØF af 22. juni 1987 om samordning af de ved lov eller administrativt fastsatte bestemmelser om retshjælpsforsikring skal fortolkes således, at den ikke er til hinder for en national bestemmelse, hvorefter det kan fastsættes, at en retshjælpsforsikret som repræsentant i en sag, der behandles retsligt eller administrativt, kun kan vælge personer, der er fagligt kvalificerede til at være partsrepræsentanter, og som har deres kontor på det sted, hvor den ret eller den administrative myndighed, der er kompetent i første instans vedrørende den pågældende sag, er beliggende, for så vidt som denne begrænsning med henblik på ikke at gøre det frie valg illusorisk kun omhandler omfanget af retshjælpsforsikrerens dækning af udgifter i forbindelse med en repræsentants mellemkomst, og at den godtgørelse, som denne forsikringsgiver faktisk betaler, er tilstrækkelig, hvilket det tilkommer den forelæggende ret at efterprøve.

Underskrifter